

MEDŽIAGA ANTROJO „BARO“ LEIDIMO ISTORIJAI

Leonas GUDAITIS

Almanachas „Pirmasai baras“ buvo sumanytas leisti kasmet. Tačiau šviesą išvydo tik viena knyga. Pasirodžiusi Vilniuje 1915 metų liepos 28 dieną¹, artėjant prie miesto grėsmingam pasaulinio karo viesului (rug-sėjo 19-ją į Vilnių įžengė Vokietijos kariuomenė), ji buvo, almanacho dalyvio B. Sruogos žodžiais tariant, puota maro metu². Estetizavimo tendencijoms pasidavę jauni rašytojai „Pirmajame bare“ ryškiai atskleidė savo kūrybinius principus, kurie ilgainiui lietuvių literatūroje įsišaknijo ir išliko gajūs visą buržuazijos valdymo laikotarpi. Almanache nuskambėjo stiprios neoromantinės — simbolistinės, impresionistinės gaidos. Atskleidė tokių talentingų menininkų, kaip B. Sruogos, I. Šeinių, individualybę. Todėl šis leidinys ir su juo susiję reiškiniai verti literatūros tyrinėtojų dėmesio.

„Pirmasai baras“ nespėjo plačiau paplisti Lietuvoje. Didesniąją tiražo dalį išplatino kartu su šimtais tūkstančių lietuvių į Rusijos gilumą pasitraukę almanacho redaktoriai ir aktyviausieji bendradarbiai. 1917 metų vidury almanacho administracija pranešė, kad visos „Pirmojo baro“ knygos parduotos³, tačiau dar ir 1918-ųjų pradžioje ne visi leidinio platintojai buvo atsilyginę už paimtus egzempliorius⁴.

Nepaisydami platinimo sunkumų, „Pirmojo baro“ leidėjai 1916 metais buvo pasišovę išleisti Petrograde antrąją almanacho knygą. Didelis organizacinis krūvis teko dailininkui Adomui Varnui. Tai matyti iš jo laiškų K. Simoniiui ir V. Bičiūnui.

Kariuomenėje Daugpilyje tarnavęs Kazys Simonis mėgino savo jėgas grafikos srityje. Išgirdęs, kad rengiamas „Pirmojo baro“ tęsinys, dar 1915 metų pabaigoje jis pasiuntė į Petrogradą S. Šilingui tušu nupieštų kryžių ir fantastinių vaizdų⁵. Redakcijos vardu savamoksliui dailininkui išsamiai atsakė A. Varnas⁶. Jis pažymėjo, jog piešiniuose „matoma daug

¹ „Santara“, 1917.III.31.

² Ten pat.

³ Ten pat, 1917.VI.10.

⁴ Ten pat, 1918.I.14.

⁵ K. Simonio atsiminimai „Atliekamu laiku“, užrašyti 1969.VIII.17—20.

⁶ 1915.XII.17 laiškas; K. Simonio asmeninis archyvas.

gabumo ir dailės meilės“, skatino jaunuolį „paišyti iš gamtos, žiūrėti į žmones“, nuolat dirbant, „lavinti akį bei ranką“. Kol kas A. Varnas nepatarė K. Šimoniui spausdinti piešinių laikraščiuose, bet prašė siųsti juos „Baro“ redakcijai, kad būtų galima sekti kūrybinę pažangą. „Rupinamės kad ir šįmet⁷ išeitų „Baras“, jo antrasis numeris — turbūt vasaros metu apsieikš. Kai bus iškepęs, tai tučiuojaus dar šiltą Tamstai atsiųsime. Tikimes, kad šįmetinis bus didesnis ir dar gražesnis“, — rašė A. Varnas.

1916 metų vasarą atėjo antras A. Varno laiškas⁸, kuriame K. Šimonio pastangos buvo įvertintos: „...nutarėm su Silingu parinkti bent vieną ir įdėti „Baran“, kaip savamoksliai pradedančio teplioti dailininko darbą. Dar nežinau kurį, bet tai maža bėda. O Tamsta jei tik turi laiko tai teplioti toliau, kartą iš gamtos, kartą vėl iš vaidentuvės. Gal susilauksime žmoniškėsių laikų, tuomet jau imsime rimtai mokyties“.

A. Varnas ragino almanache toliau bendradarbiauti Kazanės Dailės mokyklos studentą Vytautą Bičiūną, nors šis „Pirmojo baro“ dalyvis buvo labai nepatenkintas leidinio kryptimi⁹. 1916 m. vasario 17 d. laiške¹⁰ pateikta reikšmingų duomenų antrosios almanacho knygos rengimui ir jos rašybai nušviesti:

„Nežiurint į visas neva „nepatogias“ aplinkybes ketinam ir šįmet, su siburę, išleisti „Barą“. Tikimes galėšę net daug kuo jį paplatinti ir inturtinti. Visą medegą norime turėti jau gegužės pradžiai. — Taigi nieku budu ir Tamsta neužmiršk mus. Malonėtumėm gauti nuo Tamstos netik literatūros žiupsnį, bet ir vinječių, o taipogi bene ruoši Tamsta kokią tai architekturingą fantaziją. (Apskritai siųsk mums, ką turi).

Išrišimui „Baro“ rašybos klausimo paduodam čia trumpą užklausimų lapelį, į kurį malonekite įrašyti savo atsakus, pastabas ir t. t. Reikia tik viena Tamstai paaiškinti dėl šių dienų rašybos evoliucijos: kaip gal Tamsta žinai Voroneže buvo didžiulis mūsų žymiųjų pedagogų susivažiavimas, kuris rašybos galutinam nustatymui išrinko komisiją iš mūsų filologų, laikraščių ir leidimo įstaigų atstovų ir šaip geresniųjų kalbos žinovų, ir davė jos nutarimams priverstinumo teises. Teisės tos duotos buvo praktiškojo gyvenimo žvilgsniu, kad įvedus mūsų laikraščiuose — ir leidiniuos apskritai — rašybos vienodumą. Taigi toji komisija susivažiavus sausio pabaigoj Petrapilyj nustatė **garsinę** rašybą (mesti — mezdamas, veždamas ir t t). Del galunių palikta beveik taip kaip raše lig šiol. Taigi dabar garsine rašyba rašys ir „Naujoji Lietuva“ ir „Lietuvių balsas“ ir visi kiti laikraščiai — šioj sienos pusėj. Taja rašyba bus leidžiami ir vadovėliai Dvasios reikalų sekcijos lešomis išeisiantieji, ir Mokytojų sekcijos ir Lei-

⁷ Turima galvoje 1916 metus.

⁸ Rašytas 1916.VI.26; K. Šimonio asmeninis archyvas.

⁹ Žr. V. Bičiūno atvirą laišką „Draugui Markizui Tigrui Nėrkonori, pirmojo „Baro“ vertintojui“. — VVU BR, f. 1, F 242, l. 297—306.

¹⁰ VVU BR, f. 1, F 262, laišk. 31.

dimo komisijos Maskvoje leidiniai ir apskritai tur but visi dabar laikysis tos rašybos“.

Kovo 23-osios ir balandžio 17-osios laiškuose¹¹ A. Varnas kviečia V. Bičiūną į Petrogradą dirbti jo vadovaujamoje „Lietuvos ūkio ir trobesių atitaisyto sektoriuje“ ir primygtinai pageidauja, kad šis atsivežtų visą turimą medžiagą almanachui.

1916 metų vasarą antrosios „Baro“ knygos skaitytojai nesulaukė. Neišėjo ji ir vėliau. Tačiau, pasirodo, almanachas (arba jo dalis) spaudai buvo parengtas. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje saugomi jau išspausdinti Petrogrado „Rusų — prancūzų spaustuvėje“ (Oficerskaja g. 6) keturi nenumeruoti įvadiniai puslapiai ir jų dviejų korektūrų atspaudai¹². Nenumeruotais puslapiais prasidėjo ir „Pirmasai baras“ (juose buvo pagerbtas neseniai mirusio publicisto R. Bytauto atminimas). Antrosios knygos pradžia parinkti programiniai kūriniai.

Antrojo „Baro“ medžiaga į Mokslų akademijos Centrinę biblioteką pateko 1950 metais kartu su netvarkytais buv. Kauno universiteto bibliotekos rankraščiais. Atrodo, anksčiau ji priklausė Petrograde ir Maskvoje studijavusiam rašytojui Baliui Sruogai, kurio ranka taisytos abi korektūros, prirašytas ketureilis „Pabeg, bareli...“ ir įvesta smulkių pataisų į savo kūrinius.

Jokioje bibliografijoje šis spaudinys neužfiksuotas. Sprendžiant iš įvadinųjų puslapių, antrasis „Baras“ turėjo būti puošnus leidinys. Didelio formato (31,5×23,5 cm) storame pilkame popieriuje išspausdinti J. Baltušaičio, B. Sruogos, I. Šeinius ir A. Varno įvairaus žanro kūriniai. Jie pratęsia „Pirmojo baro“ estetinę linkmę. Greta — J. Baltušaičio, I. Šeinius ir A. Varno panaudotų kūrinių rankraščiai (l. 1—3).

Kada antrasis „Baras“ turėjo išeiti, kiek iš viso puslapių buvo išspausdinta ir kiek surinkta, kodėl darbas nutrūko, kokie kūriniai buvo skirti šiam almanachui ir kur jie dabar, — kol kas trūksta konkrečių duomenų.

1917 metų sausio 21 dieną „barininkams“ adresuoto laiško „Niekniekiai“ juodraštyje¹³ V. Bičiūnas netvėrė apmaudu, kad redakcija sugrąžino jam rankraščius, ir ironiškai atsiliepė apie būsimos, antrosios, almanacho knygos meninį apipavidalinimą — savo paties, J. Zikaro ir P. Galaunės piešinius.

Dailės istorikas Paulius Galaunė neprisimena, kad būtų ką nors piešęs antrajam „Barui“¹⁴. Gyvendamas Petrograde, apie šį leidinį jis nieko negirdėjo, nors artimai bendravo su B. Sruoga ir A. Varnu. B. Sruoga tada intensyviai sudarinėjo lietuvių literatūros rinkinį, kurį buvo apsiėmusi iš-

¹¹ VVŪ BR, f. 1, F 262, laišk. 33, 34.

¹² MA CBR, f. 12—620, l. 20—21 ir 16—19.

¹³ VVU BR, f. 1, D565, laišk. 22.

¹⁴ Autoriaus pokalbis su P. Galaune 1971.V.16.

leisti M. Gorkio vadovaujama leidykla „Parus“ rusų kalba. Ten turėjo patekti nemaža dalis „Pirmojo baro“ kūrinii.

Negausios lietuvių kūrybinės jėgos 1915—1917 metais buvo nukreiptos į M. Gorkio globojamą rinkinį. „Sumanymas buvo platus ir rimtas,— vėliau rašė B. Sruoga.— Iš tokio rinkinio tikrai buvo galima pažinti tautos literatūrinę kūrybą, tautos dvasios pajėgumą. Rinkinių tiražas buvo didelis, Gorkio vadovaujama organizacija veikiai rinkinį išplatindavo“¹⁵. O antrasis „Baras“ kažin ar būtų turėjęs paklausą. Gal tai atgrasė leidėjus? Tačiau knygos leidimui taip pat galėjo atsiliepti nepalankios materialinės sąlygos ir istorinių įvykių raida.

Rankraštynuose aptikti trys antrojo „Baro“ įvadiniuose puslapiuose išspausdintų B. Sruogos kūrinii juodraštiniai variantai. Respublikinėje bibliotekoje saugomame Unės Babickaitės albume greta poeto nuotraukos įklijuotas eilėrašcio „Mes — neužmigom...“ fragmentas (27 eilutės)¹⁶. Lietuvių kalbos ir literatūros institute yra pilnas šio eilėrašcio tekstas, autoriaus perrašytas proza¹⁷. 1919 metais jis pasirodė periodikoje¹⁸, o 1920-aisiais pateko į pirmąjį poeto eilėraščių rinkinį¹⁹. Visi šie tekstai, lyginant su antrojo „Baro“ įvadiniais puslapiais, turi redagavimo skirtiųjų. B. Sruogos lyrinė proza „Tas-pat Dangus...“ neskelbta niekur. Jos juodraštis — Lietuvių kalbos ir literatūros institute²⁰.

J. Baltrušaičio, I. Šeiniaus ir A. Varno kūriniai taip pat neskelbti.

Pateikiame pilną antrojo „Baro“ įvadinių puslapių tekstą, išlaikydami autentišką rašybą ir skyrybą.

* * *

Pabeg, bareli,
galan laukelio —
Kad tu nebegsi,
aš pavarisiu.

Sis milžiniškas karas turi atgrenžes in Lietuva du milžinišku veidu:
vienas ju šaltas, spoksantis stiklinėmis idioto akimis, su žema kakta ir
smailiu pakaušiu, apdribusiais, išpurtusiais žandais, jaunas, bet visai nu-
sigivenes ir begalis, veidas tas ne tai viro, ne tai nematito žvėrio;

antras panašus in gražu moteries veida, giliai indubusiomis didelėmis
akimis, ašarotu uku apsidriekusiomis, pro kuri aiškiai smeigias slepiamas

¹⁵ B. Sruoga, M. Gorkis ir lietuvių literatūra (Atsiminimų pluoštelis), „Vilniaus balsas“, 1941.VI.18.

¹⁶ VRBR, f. 12—818, p. 3.

¹⁷ LKLI BR, f. 1—3925.

¹⁸ „Lietuva“, 1919.IV.20.

¹⁹ B. Sruoga, Saulė ir smiltys, V., 1920, p. 9—11.

²⁰ LKLI BR, f. 53—557.

išgastis, lupos sučiauptos, taritum sustingo, sužavėtos begaline kančia; veidas kartkartėmis tai baltas, kaip popieris, tai juodas, kaip naktis. Tiliai riedančios ašaros ir dažnas veido dirksniu kruptelėjimas lemia apie jo givastį, kuri visa susikaupus savesp —

ADOMAS VARNAS.

Tas-pat Dangus, tos-pat Žvaigždės, kur dar vakar Vakara burėmė-siekėme²¹ skaudžiausias butibės paslaptis...

Tas-pat vakaro varpo Ave Maria, griaudus, kaip nuraškita našlaitėlė, ir išsiilgusis, kaip lukėsis — sapnas klestančio diemedžio, smidro šakelės...

Tos-pat neištriškusios, nenuriedėjusios ašaros, kur dar vakar slėgė-graužė, sielai skaudžius virpėjimus tiekė...

— Kas žino?

Gal naujas nusiminimas niaukdamos-slenkdamos senai jau tiko išvargusia siela, tik dar nestojo valanda jo sparnu kėtimui...

— Kas žino?

Gal visa tai, kas iškovota-išvargta, užimta-apčiuodta²², gal visa tai tėra tik tas, ko visai nereikėjo žinoti, o pažinus — kuomgreičiausia užmiršti, gal visa tai tik viliojantis apsilimas ir naujo Nusiminimo gimimas...

— Kas žino?

Nujaučiama tik viena: palaiminti tieji, kurie karta apsilė dar dransiau eina in nauja apsilima, kurie giliausioj bedugnėj betunodami drinsta tičioties iš mėlinuju kalnu viršuniu,

palaiminti tieji, kurie išgirdo-pajuto ir suprato savo sielos balsa, nes jiems ju skirimo Saulė jau teka...

Liudni skliautai, aprėpusie Žeme.

Vingiuoti keliai, kuriais išguitieji klaidžioja.

Juodos bedugnės, kurios Klajunu kelius lidi.

— Tegu sau ilsis, kurie pavargo, ir kurie savo kelio nerado, ir kurie išviso dar kėle nebuvo.

— Kurie budėjo ir kur nubudo — fakelus rankon — auštanti amžinibė skardžiais trimitais klaidžioti šaukia.

BALIS SRUOGA.

²¹ Korektūros klaida; turėjo būti „burėme-siekėme“. Žodis „siekėme“ įrašytas I korektūroje.

²² Kor. kl.; t. b. „užimta-apčiuopta“.

Atėjo laikas, kuomet žmogaus dvasia turi išbanditi save.— Atėjo laikas, kuomet laisvam paukščiui²³ užgriuvo visi keliai.— Atėjo laikas nauju, dransiu žigiu.

Buvo metas, kad lietuvis kasdiena laukė naujos kovos, ir kasdiena naujas dainas dainavo, kasdiena savo sielai vis brangesnes dovanas nešė.

Buvo naktis, kuri, rodės, niekuomet nenušvis, bet lietuvis laukė dienos, ir atėjo saulėtas, rasa bežvilgantis ritas.

Ir temsta vėl... — lig tad buves tik sapnas apgaulingas. — O ne tuomet pavojinga, kuomet arui sunku iš kloniu išskristi, tik kai jis kalnu viršunėsna inkliuva.

Ir dabar, dabar taip trikšta daina! Dabar dvasia savo sparnams taip pajėgu ieško! — O anapus kalnu tokia skaidri diena, toks mėlinas dangus.

IGNAS SEINIUS.

Mes — neužmigom,
nors ir prispausti,
nors ir nuskriausti,
nors ir išguiti.

— — — — —

Mes — tik išgirdom
šaukianti klikisma —
aidiju aidą —
verianti širdi —
stojom, kaip vienas,
rankas iškėle, —
vėliavos supės,
fakelai švietė.

— — — — —

Mes — kaip berželiai
rudeniui slenkant —
ilgisi širdis,
vizios toli, —
tartum, kai sesė,
ruta nuskinus,
džiaugianties vėjui,
kasa išpinė.

— — — — —

Musu valtelė —
šventas siekimas,
it ašarėlės,

²³ I. Šeinių rankr. MA CBR, f. 12—620, l. 2 — „paukščiui“.

tos, kur sustingo
deivės akise,
musu valtelė —
vienas mojimas
Angelo sparno,
vienas žengimas
sargo sparnuoto.

— — — — —
Per vandenina,
per okeana
iriamės vieni,
iriamės vieni.

— — — — —
Burės iškėstos,
dainos pašėle —
vilnis, verpetai
viena tegali —
mus tepalaimint,
mus tepalaimint —
tepalidėti.

— — — — —
Žino kiekvienas —
laužas padegtas
plečias nuo vėjo,
Vėtra tekursto
ilgėsio gale,
vilnis gi gelbsti
vien tik dransuoliams.

— — — — —
Mes neužmige —
nakti budėje,
lauža sukure
skleidžiame ganda,
keliamo bures —
sveikinam Vėtra.²⁴

BALIS SRUOGA.

Labai džiaugiuos, kad BARAS rengias toliau keliauti.
Nors sunkiausi laikai musu tėvinei krito ir kiekvienam milžiniška dvasios stipribė ira reikalinga, tai vardan tos viriškos dvasios stipribės nega-

²⁴ Paskutinė eilutė įrašyta II korektūroje; buvo: „irkies, kas gali“.

lima musu kultūros darba atmesti. Kuo greičiau žiema artinas, tuo darbsčiau²⁵ turime grudus sėti, kad pavasaris butu linksmi gausenis. Ir dar viena daikta turime atminti: kalnai griuva, lapai džiusta ir krinta, bet žvaigždės lieka, o vien tik žvaigždės keleiviams tiesa nurodo. Todel eikime, broliai, toliau ir kraujo valanda, kaip ėjome valandoj vargo ir prispaudimo, ir tegul bus pagarbintas musu tėvinės vardas — ant amžiu amžinuju.

JURGIS BALTRUŠAITIS.

К ИСТОРИИ ИЗДАНИЯ ВТОРОЙ КНИГИ АЛЬМАНАХА «БАРАС»

Ляонас ГУДАЙТИС

Резюме

В статье освещаются попытки издателей альманаха «Pirmasai baras» (1915) выпустить в свет в 1916 году в Петербурге вторую книгу этого альманаха. Данные о подготовке альманаха к печати и о вопросах правописания в этом издании обнаружены в письмах художника А. Варнаса к К. Шимонису и В. Бичюнасу.

В Центральной Библиотеке АН Литовской ССР находятся четыре вступительные страницы второй книги альманаха, напечатанные в Петербурге «Русско-французской типографией». Приводится полный их текст с сохранением правописания и пунктуации оригинала.

SUR L'HISTOIRE DE LA PUBLICATION DU DEUXIÈME LIVRE D'ALMANACH „BARAS“

Leonas GUDAITIS

Résumé

L'auteur de cet article examine les démarches des éditeurs d'almanach „Pirmasai baras“ (1915) pour que le deuxième livre de cet almanach apparaisse en 1916 à Petrograd. Dans les lettres du peintre A. Varnas, écrites à K. Šimonis et V. Bičiūnas, il y a des renseignements concernant les pré-

²⁵ J. Baltrušaičio rankr. MA CBR, f. 12—620, l. 3 — „darbsčiau“.

paratifs de la publication. Les questions d'ortographe y sont discutées également.

La Bibliothèque Centrale de l'Académie des Sciences de la R.S.S. de Lituanie conserve quatre pages d'introduction du deuxième livre de cet almanach. Elles étaient imprimées dans la „Typographie franco-russe“ à Petrograd. Le texte de quatre pages mentionnées est réimprimé ici; l'ortographe et la ponctuation sont restées authentiques.